

GYÖRGYÉY FERENC ALADÁR LÁGERHUMOR

TARTALOM

Faludy György: Előszó

Felülvizsgálat - alulnézetből

Ivanovics Aladár egy napja Budadélen

Főzőkanál nélküli szakács, avagy a nagyotmondás halhatatlanjai

Dreifuszt leánynevén Ruscsák Lajosnak hívták

Swechát Ödön legendája

Fehér húsú molett nő - vízilóbörkorbács

Ivanovics Aladár egy napja Kistarcsán

A nagy felülvizsgálat

Két születésnap

Történetem Margarettel

Charles de Gaulle élkémje

Egy lágerlakó panoptikuma

Tévedni emberi dolog

Rongy

Tetűtlenítés

A csákány

Halálos sárgaság

Pillangókisasszony

A leforrázott farok

Dücskő

Ganajovics Trágyó, az író

Faludy Gyurka konzervjei

Ülnök, népi

Korbuly

Mersics, a csillagász

Rendőrkök

Skorka

Jókedvű világbürtön

A tizenegyedik csapás

A munka temetése

Recsk történetét tárgyaló könyvek és filmek

Előszó

1949 második felében éjjel-nappal detektívek kísérték. Nem kételkedhettem, mi következik. Hogy némiképpen előkészüljek jövőmre, sorra olvastam a nevezetesebb magyar bürtönnaplókat. Kazinczyéból megtudtam, hogyan ír az ember tulajdon vérével, ha nem kap írószert. (Az információt nem hasznosítottam: véreimből csak néhány betűre való buggyant ki alkalomadtán.) Az 1849 októberében - éppen száz esztendővel korábban - letartóztatott szabadságharcosok, Barsi, Berde Mózsá és a többiek emlékirataiból rokonszenves mélabú áradt. Őket, Kossuth híveit, ítélet után Josephstadt-ba és más osztrák várbürtönökbe hurcolták, ahol tízesével, tizenkettesével raboskodtak nagy, dohos helyiségekben. Kártyáztak, sakkoztak, dohogtak. Ha rá akartak gyűjtani, a fegyőr megtömte pipáikat, és a porkoláb a fidibuszt hozta.

A tizenkilencedik század önkényuralmainak módszerei annyira különböztek a huszadik századi totalitárius zsarnokság módszereitől, hogy a memoárok olvastán elfogott a múlt utáni vágy, viszont semmit sem vonatkoztathattam belőlük a jelenre. Ugyanez áll Vas Zoltán Vácott töltött hosszú éveiről szóló beszámolójára is. A hivatalok packázása, az ügyészek, bírák és bürtönigazgatók természetes komiszsága már akkoriban, a könyv megjelenésekor is bagatellnek tűnt. Később még inkább. Horthy fegyintézeteiben nem történt és nem is történhetett volna meg, hogy egy tíz vagy húsz évre ítélt rabot egyszerűen felkössenek, mint ahogy a mi időnkben Deszkást, vagy agyonverjenek, mint Havas Bandit. Arra sem volt precedens, hogy 16 éves fiúkat halálra ítéljenek, két évig bürtönben tartsanak, és a 18. születésnapjukon felakasszanak, mint azt az 56-os forradalom után, a Kádár-féle "szocialista törvényesség" napjaiban tették.

Az említett (és a nem említett) memoárok aránylag szegényes anyagot szolgáltatnak hazánkról, ahol pedig a politikai akasztófaának nem voltunk híjával, és ahol legjobbjaink jelentős része - Rákóczi Ferenc, Wesselényi Miklós, Batthyány, Kossuth - megjárta a börtönöket. Mára lényegesen megváltozott a helyzet: Rajk László, Mindszenty bíboros, Nagy Imre és mások pereiről, az Andrássy út 60.-ban alkalmazott vallatási módszerekről, a Rákosi-Kádár rendszer fegyházairól, internáló- és büntetőtáborairól számos könyv, tanulmány, cikk, riport, interjú és film látott napvilágot. Mondhatni: nagy részét ismerjük, sőt telítve vagyunk a kimúlt korszak bűnlajstromával. Sokkal kevesebbet tudunk mindarról, ami a magyar határon kívül történt: a Szovjetunióba hurcolt százezrek sorsáról, a Délvidéken, Kárpátalján és Erdélyben történekről. A Felvidékről, hála mindenekelőtt Duray Miklós munkájának, pontosabb képet alkothatunk. A tragikus hazai színen egyedül a forradalom utáni, Kádár-Münnich rendezte mérsárlásokról (Cegléd, Miskolc, Szeged) tudunk ijesztően keveset.

Nagyobb vonásaikban és tényközlésükben az emlékiratok egyetértenek egymással, ugyanakkor azonban inkább csak a végrehajtó közeg működését ismertetik, s nem a kommunista vezetés bűnrészességét. Például: vajon Berija rendelte el, vagy Rákosi utasította-e Péter Gábort, hogy másolja le Recsket a szovjet haláltáborokról, vagy Péter maga végezte el ezt a szorgalmi feladatot? Vagy: ki a felelős Nagy Imre peréért? Hruscsov-e a felbujtó és Kádár csupán a bűnsegédi bűnrész, vagy Kádár mind a kettő, ahogy ő maga is elhencegett vele? És túl a személyeken: mi volt e gyilkosságok úgynevezett elvi alapja, vezérfonala?

Németországban a nürnbergi per nyomán gondos vizsgálatnak vetették alá a fennmaradt állami-katonai iratokat, és 23 000 bűnügyi eljárást indítottak a náci erőszakszervezetek vezetői és tagjai ellen. Nálunk a vezetőket, bírakat, belügyieket inkrimináló aktákat még a legutóbbi időkben is sikeresen égették és tüntették el. A Rákosi-rendszer vezetőinek felelősségrevonásáról komoly értelemben Kádár alatt sem lehetett szó, elvégre törvénytelenységben és jogtiprásban Kádár közvetlen jogutódja volt Rákosinak: ez a Rajk- és a Nagy Imre-per összehasonlításából is nyilvánvaló. Az eljárás módja tökéletesen azonos volt, és a vádlottak helyett a titkosrendőrök, a tanácselnök és az államügyész érdemelte volna az akasztófát.

A Szovjetunióban akadtak néhányan - mint például az NKVD egyik vezetője, Krivickij -, akik nyugatra szöktek, és ott részletes információval szolgáltak a szovjet titkosrendőrség gyakorlatáról és módszereiről. A mi vezetőink, alvezérek és titkosrendőreink közt egy sem akadt, aki fellázadt az ellen, amit maga körül látott, és ezt nyilvánosságra akarta volna hozni. Néhány évvel ezelőtt, ha újságíró telefonált Péter Gábor valamelyik nyugdíjban levő martalócának, és interjút kért, az illető még a rendőrséggel tudott fenyegetőzni. Vannak, akik saját védelmükben hajlandóak ugyan beszélni, de hazudnak, és azonnal politizálni kezdenek, holott a vád ellenük nem az, hogy kommunisták, hanem az, hogy gazemberek. Tudomásul kell vennünk, hogy komolyabb történelmi adalékot ezektől nem remélhetünk, és undorító titkaikat magukkal vitték, vagy viszik sírjukba.

*

A magyar büntetőintézetek közt Recsk a legismertebb.

Többet és többen tudnak róla, mint a románok a Duna deltáján épített táborokról vagy a jugoszlávok Goli otokról. Talán nem helyes, ha az emberek figyelmét egyetlen büntetőintézetre összpontosul, ennek ellenére Auschwitz lett a náci koncentrációs táborok szimbóluma, a magyar hadvezetőség vajdasági mészárlásairól Újvidék neve jut eszünkbe, Sztálin lengyelországi politikája a Katyn szóhoz kapcsolódik, holott akadt más szörnyűség is bőven mind a három helyen. De az emberiség kollektív emlékező képessége, Gore Vidal szavaival, a cocker spaniel memóriájával azonos: egyetlen nevet vagy dolgot esetleg hosszabb időre is fejben tud tartani, többet aligha.

Így mégis helyes a választás, már azért is, mert Recsk volt a legkegyetlenebb magyar büntetőintézet, mióta az ország áll, és az agyonkínzottak és éhenhaltak arányszáma messze túlhaladja a többi börtönökét. Pontosan a szovjet táborokról másolták, spiclirendszerével, félholt emberek közt összeesküvések után szaglászó politikai tisztjeivel, őrtornyainak alakjával és konyhája hátsó ajtajának méretével együtt. Recsk titkát őrizte a rendszer a legféltékenyebben. Mikor Michnay Gyula rabtársunknak sikerült megszöknie, elfogására Magyarország egész karhatalmát mozgósították, és amikor 1951 vége felé Michnay a Szabad Európa Rádióban beszámolt Recskről, a Rákosi-kormányzat nyomban kijelentette, hogy ott nincs semmiféle büntetőtábor.

1953 nyarán Nagy Imre kormányelnök egyik első intézkedése volt Recsk feloszlátása. Az egyes szabaduló csoportokat Tóth Gyula alezredes-táborparancsnok figyelmeztette: ha recski élményeinkről odakint beszélni merünk, tíz évi börtönbüntetés vár reánk. De Recsk robbanóanyag voltát nemcsak ő vette észre, hanem mi is. A mintegy 1300 recski rabból a többség ekkor szabadult, és az a többség egyáltalán nem félt beszélni, csakúgy, mint a Rajk- és más perek túlélői, kiket később helyeztek szabadlára. Mindannyian tudtuk, vagy legalább sejtettük, hogy fontos felvilágosító munkát végzünk, olyasmit, mint Voltaire a maga korában, és nem éppen eredménytelenül. Kiderült, hogy Rákosiéknak nem sikerült az ország lakóinak jelentős hányadát annyira félrevezetni és elhülyíteni, mint ahogy gondolták.

1956 nyarán két Recskről datált és Recskről szóló versem jelent meg az Irodalmi Újságban, a dühében toporzékoló Andics Erzsébet tiltakozása ellenére. A forradalom után ilyen megjelenésről szó sem lehetett többé. Kádárék Rákosi gyalázatát jobban rejtegették, mint a sajátjukét. Recsk nevét senki le nem írhatta, és aki célzott reá - mint Palotai Boris egyik regényében -, azt rögtön denunciálták a Rényi Péter szerkesztette Népszabadságban vagy az Élet és Irodalomban, mely Szabolcsi Miklós vezetése alatt állt. Egyetlen kivétel akadt, jóval később, a hetvenes évek vége felé. Jeges Sándor fogoly volt Recsken, mint a többi, de kápónak állt, vagyis segédkezett az ÁVO-nak rabtársai agyondolgoztatásában, bár ő maga nem dolgozott. Degeszre zabálta magát, míg társai tucatiával haltak éhen, és ráadásul verte és rúgta őket, amit a kápók is ritkán tettek. Ezt az embert választotta a pártlap, hogy Recskről számot adjon. Nem kell részletezni, mit írt. Rabtársait fasisztáknak nevezi, míg ő magasra tartotta a kommunizmus zászlaját.

Recsk megírása jó harminc éven át az emigrációra maradt, számos újságcikk és tanulmány foglalkozott a tárggyal. A legérdekesebb köztük talán Michnay Gyula lélegzetelállító vallomása, melyben szökése történetét mondja el. A Recsket tárgyaló könyvek közül időrendben először e sorok írójának önéletrajza jelent meg angolul, majd más nyugati nyelveken is. E könyvet két

évtizeddel később még négy mű követte: Erdey Sándor, Gábori György, Nyeste Zoltán és Sztáray Zoltán könyvei. Ezeket Magyarországra nem engedték be: utazók bőröndjéből kiszedték, a postán ellopták őket.

A hazai változást harminc év után Zimányi Tibor nyugodt, szenvedély nélküli cikke jelezte, mely a Mozgó Világban látott napvilágot. Zimányit követte Böszörményi Géza és Gyarmathy Livia két filmje, melyek közül az első, a Faludy életéről és recski élményeiről szóló, országos sikert, a másik, a Recsket analizáló műalkotás világsikert aratott. (Könyv alakban csak ez év szeptemberében látott napvilágot e mostani könyv kiadójának gondozásában.) Ezután jött Faludy önéletrajzának előbb szamizdat, majd rendes kiadása, amelyet Nyeste Zoltán és Erdey Sándor könyveinek új, magyarországi megjelenése, majd pedig Bíró Sándor recski monográfiája követett.[1]

A nyolcadik recski könyvnek, melyet itt bevezetek, nem bábája, hanem szurkolója vagyok. Györgyey F. Aladárt nagyon jól ismertem Recskén. Fanyar humorából már akkor, azok között a körülmények között is elértettem egy keveset, de amikor az Irodalmi újság szerkesztőjeként Londonban könyve egyik kitűnő fejezetét először kézhez kaptam, elcsodálkoztam íráskészségén, melyről sejtelmem sem volt. Mint drukker és szerkesztője biztattam, hogy küldjön újabb fejezeteket, de ezek csak nagyon lassan érkeztek. Félttem, hogy könyvét sohasem fejezi be, meg attól is tartottam, hogy a szabadság Magyarországot a mi életünkben már nem éri el, és ha a könyv el is készül, kiadását nem láthatom.

Azt hiszem, nagyon szerencsés vagyok, hogy szurkolásom mindkét tárgyát megértem, és ezt, a kommunista környezet irreálisát ábrázoló és mégis teljesen reális, önsajnálattól mentes, de öngúnyban bővelkedő, könnyedségében nehézsúlyú, tragikusan vidám, sokszínű, sokrétű, szigorúan szépirodalmi jellegű, szabálytalan, maradandó értékű könyvet, jóbarátom művét ajánlhatom melegen az olvasó figyelmébe.

Faludy György

<http://mek.oszk.hu/02000/02071/>